

Kérchy Anna *A nő nyelvet ölt. Feminista narratológiai, esztétikai, testelméleti tanulmányok.* Ikonológia és Műértelmezés 14. Szeged: JATE Press, 2018. 323 oldal. ISBN 978-963-315-383-3.

Kérchy Anna *A nő nyelvet ölt* című kötete izgalmas interdiszciplináris vállalkozás a Szerző 2003 és 2016 között magyar nyelven megjelent feminista tanulmányainak és néhány recenziójának összegzésére. A kötet egyfajta számvetés, válogatás a Szerző doktori képzésben szerzett abszolutóriuma és habilitációja között megjelent szövegeből. Ezt a szándékot erősíti az „Előszó” is, amiben Kérchy a „szakmai mérföldköveket” (10) életútjának eseményeibe ágyazottan tekinti át; illetve a kötet ajánlása is, ami példaképének, Dr. Reschné Dr. Marinovich Saroltának szól, a Szegedi Tudományegyetemen a társadalmi nemek programját megalapító egykori mentorának és kollégájának. Köszönet illeti az első közlő kiadókat, amiért hozzájárultak az újraközléshez, valamint az „Ikonológia és Műértelmezés” sorozat főszerkesztőjét és a JATE Presst, akik meglátták a huszonkét szöveg egy kötetbe rendezésében az egyéni életpályán túl mutató, szakmapolitikai jelentőségű vállalkozást. A tanulmányok így sokkal erőteljesebb hangon tudnak megszólalni – aminek különös jelentősége van a társadalmi nemek tudományát érő méltatlan politikai támadások kritikus pillanatában. Feminista értelmezési kerete megkerülhetetlenné válhat a magyar nyelvű irodalomelméletben, vizuális kultúra kritikában és testtudományban; miközben kirajzolódnak a Szerző megközelítési módjainak, kritikai módszertanának sajátosságai is.

A közreadott szövegek széles elméleti skálán mozognak, hatalmas, szerteágazó fogalmi apparátust mozgósítanak – már csak a kötet interdiszciplináris tagolása okán is. A huszonkét tanulmányt öt, közel azonos terjedelmű részbe rendezte a Szerző. Az ‘Elmélet’ négy tanulmányát követi az ‘Irodalom’ négy elemzése, a ‘Mozgóképek’ és a ‘Média’ négy-négy tanulmánya, amit aztán a ‘Képzőművészet’ hat, rövidebb lélegzetű szövege zár. Ez utóbbiból kettő, műfaját tekintve, recenzió („Lilith ecsetje”, „Harcosnők, flamingók, Évák”); így a négyes osztást tulajdonképpen sikerült mindvégig megtartani.

Mivel a szövegek már megjelent tanulmányok, fontos döntés kellett legyen, hogy kíván-e a Szerző egy bevezető tanulmányt írni eléjük, hogy az eltelt idő távlatából reflektáljon az egyes tudományterületeken kirajzolódott álláspontjára – hangot adni jelenlegi felfogásának, megközelítési módjának. Azt hiszem fontos lett volna egy ilyen tanulmányban felvázolni, hogy a szerkesztés időpontjában Kérchy mit tekint maga számára érvényes feminista felfogásának a kiemelt három elméleti fogalom, a narratíva, a tekintet és a test

kapcsán. Kisebbségi beavatkozással járó lehetséges megoldás lehetett volna, ha úgy dönt, az eredeti szövegeken változtat némileg, ellátja őket egy-egy reflektáló, keretező összefoglalóval – túl azon a ténylegesen követett és szerencsés eljárásán, hogy az eredeti tanulmányok képi anyagából kevesebbet adott itt közre. Feltehetően ezt a döntést a nyomdatechnikai korlátok motiválták. A fekete-fehér nyomdatechnika inkább nehezítette volna a befogadó olvasást, inkább elidegeníti, mintsem közelebb hozza az olvasót. Olyan döntésekre is gondolok, amelyeket a kész szövegekben lehetett volna kisebbségi beavatkozás árán megoldani s a felvezető szövegben jelezni azt a szerzői szándékkal együtt. Azt hiszem, sokat segíthetett volna a tárgyalt és/vagy alkalmazott elméletekben kevésbé jártas, de érteni vágyó olvasónak, ha minden egyes tanulmány alfejezetekre bontva jelenik meg, nem csak tizenegy: így jelezve a tanulmányok főbb gondolati csomópontjait. A rövidebb szövegekben (pl. a recenziókban) ez egyáltalán nem zavaró, de az 'Elmélet' részben szereplő „Tapogatózások. A test elméleteinek alakzatai”, és a „Dilemmák a társadalmi nemek tudománya és a fogyatékoságtudomány metszéspontjain” című két tanulmányban, a másik két nagyívű áttekintéshez hasonlóan, mindenképp fontos lett volna ez az utólagos tagolás. A testelméletek kimerítő áttekintését fontos lenne majd az ismeretelméleti megközelítési felfogások mentén megkülönböztetve tagolni: az empiriára hivatkozó, a biológia által adottnak elgondolt test, a szemiotikai jelrendszerek esetlegesen változó konstrukciójaként, 'jelként' felfogott, illetve adott történelmi erőterben elrendeződő megtestesülésként definiált test fogalmait fontos lenne kiemelni, hogy aztán hozzájuk képest lehessen felvázolni a korporeálitás fogalmát. Szívből remélve, hogy sikeres lesz a kötet és lesz utánnomás, ez utóbbi javaslatot mindenképp megfontolásra ajánlom.

Az elemzett alkotások, alkotói pályák és alkalmazott elméleti irányzatok Kérchy Anna szűkebb szakmai otthonának, az Angol-Amerikai Intézet arculatának megfelelően brit és észak-amerikai, többnyire kortárs és/vagy kevésbé kanonizált művek, (nő)művészek és elsősorban feminista gondolkodók modelljei. Ugyanakkor a globális kultúra és elméleti irányzatok mozgásának szükséges velejárójaként magyar alkotásokat, azok fogadtatását és alkotóik pályaképét is körbejárja tanulmányaiban a Szerző. A magyar közeg kapcsán az elméleti reflexió azonban kevésbé van jelen. Nem abban az értelemben, hogy Kérchy Anna ne ismerné és ne alkalmazná értőn és magabiztosan bajtársnői, magyar kollégái vonatkozó tanulmányait, azaz (a teljesség igénye nélkül) Zsadányi Edit, Schildrik Margit, Séllei Nóra, Hernádi Ilona, Béneyi Tamás, Kádár Judit, Acsády Judit cikkeit, monográfiáit. Az egyes tanulmányok végén szereplő hivatkozott kortárs magyar feminista kutatók nevének, idézett publikációinak pusztán listáját végig nézve is óhatatlanul meg kell szólaljon az olvasóban a hatalmas munka láttán az elismerő, rácsodálkozó

kérdés: Hogy lehet ennyi tanulmányt akárcsak értőn olvasni is, ennyi irodalmi szöveget, kiállítást, filmet, internetes adatbázist napról-napra figyelemmel kísérni, befogadni? Kérchy Annának *A nő nyelvet ölt* kötetéből kirajzolódó szakmaszeretete, elkötelezettsége és magas színvonalú munkabírása tiszteletet és elismerést parancsoló.

Egyúttal, talán a zavarba ejtően széleskörű ismeret és elszántság láttán is, rá is kérdez önmagára a kötet. A tanulmányok értő dekonstrukciós módszertanának jegyében nem tudja nem kibillenteni a szöveget önnön komfortzónájából: Hol marad az angol, amerikai elméletekre adott kritikai reflexió? Fontos lenne arra is rákérdezni, hogy az eltérő társadalmi, kulturális közegben, jelesen a posztoszocialista magyar kulturális intézmények 21. századi rendjében megszülető művek mennyire és milyen irányban írják újra a megragadásukhoz szükséges, angol-amerikai és francia feminista gondolkodók saját kulturális, társadalmi közegeinek elemzése során megalkotott elemzési kategóriáit – ha egyáltalán. Ez lehetne *A nő nyelvet ölt* számvetését követő újabb tizenöt év méltó célkitűzése. A kötetben bemutatott értő és magasszintű értelmezések alapján izgalmas és mindenképp lehetséges útirány.

Az első fejezet, az 'Elmélet' a rákövetkező, művészeti területek mentén elkülönített tanulmányokat van hivatva megalapozni. Éppen ezért szerencsésebb lett volna ide az egyik olyan tanulmányt beemelni, ami a vizualitást elemző intermedialis tanulmányokat tudja elméletileg elhelyezni az 1970-es években jelentkező feminista pszichoanalitikus fogalom, a női tekintet, a női élvezet fogalmának kifejtését és újragondolását. A feminista önkritika során született nézőség fogalmát, a szexualitás queer felforgatásából következő sokféleképp felforgató nézői azonosulási stratégiákat, illetve a 2001. szeptember 11-én New Yorkban lejátszódott koordinált terrorista támadás nyomán a társadalmi viszonyrendszerekbe ágyazott filmkritika szükségességét előhívó felfogás kitermelte fogalmi változásokat. Talán a „Lolita, a kishúgunk!” tanulmányt lehetett volna beemelni ide a 'Mozgóképek' részből. Mindenekelőtt azért, mert ebből az írásból egyértelműen kiolvasható a fentebb említett elméleti ív. A tanulmány átmozgatása azért sem jelentett volna gondot, mert nem a mozgóképről, a filmről, hanem a fotográfia (statikus, állókép) műfaját elemzi, amelyet a 'Média' részbe rendezett populáris kultúra jelenségeit elemző tanulmányok járnak körül. A *Lolita*-ban a film maga inkább, mint a magyarországi nőgyűlölő, pedofília-igazolói médiarecepció kiváltotta, -feminista tiltakozás kapcsán kerül említésre, ahol éppen a 'tekintet' felfogások kerülnek a vita középpontjába. A „Nőies-e a kortárs női irodalom?” pedig kikerülhetne akkor az 'Elmélet' részből, talán át az 'Irodalom' részbe, mint konkrét esettanulmány. Ezzel az átrendezéssel egyformán fontos szempont maradna továbbra is a kötet struktúrájának kialakításában a kiemelt

és alaposan körbejárt elméleti fogalmak (narratíva, tekintet, test – kiegészülve a tekintettel) tárgyalása az ‘Elmélet’ részben, illetve a fogalmak alkalmazása és sajátosságainak, változásainak bemutatása a konkrét műalkotások elemzése során a műfajokra bontott további négy részben. A négy fejezet esettanulmányainak különösen fontos hozadéka, igaz közvetve, hogy mi történik a három elemzési kategóriával mikor műfaji határokat lépnek át, miként lesz elrajzolódásuk, módosulásuk szükségszerű. Nagyon fontos érdeme ez a kötetnek: megkerülhetlenné teszi a fogalmak műfajba ágyazottságának feltérképezését. Innen pedig már csak egy lépés annak felvetése, hogy miként változnak a terminusok jelentései, ha országhatárokon, pontosabban geopolitikai régiókon, kultúrákon kelnek át.

A kötet értő kézzel kiválasztott, a neoliberais fehér, felsőközéposztálybeli, heteró, férfi elvű értékrendet megtestesítő kánonokat és előjogokat sikeresen és hitelesen felforgató műveket elemez izgalmas, meggyőző, időnként zavarba ejtő következetességgel. Reflexiói fontos, megkerülhetetlen tanulmányok minden magyarul olvasó kutató számára, aki ismeri a feminista irodalomkritika és kultúratudomány narratológiai, transzmediális és szemiotikai elméleti kereteit, s most egy rendszerező, a három kitüntetett fogalom műfaji és kulturális határátlépéseinek sajátosságai mentén szeretné a maga számára újra gondolni. Kérchy Anna tanulmányait olvasva óhatatlanul arra kényszerülünk, hogy feltérképezzük feminista ismereteink hasításait, hogy újragondoljuk és elhelyezzük saját esztétikai és ismeretelméleti közelítéseinket, s akár mi magunk is nyelvet öltünk – akár önmagunk egy-egy gondolatkísérletével szembesülve.

*Barát Erzsébet
Szegedi Tudományegyetem*